

Scientific and methodological foundations for developing students' language competencies through independent study

Khayotkhon URINBOEVA¹

Uzbek State University of World Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received December 2024

Received in revised form

15 December 2024

Accepted 25 January 2025

Available online

15 February 2025

Keywords:

independent learning,
language competency,
education quality,
pedagogical conditions,
innovative technologies,
self-development,
methodological foundations,
higher education.

ABSTRACT

The article examines the scientific and methodological foundations of developing students' language competencies through independent learning. Independent learning is an integral part of modern education, allowing students to enhance their knowledge autonomously. The study discusses methods for improving the effectiveness of independent learning, pedagogical conditions, and the role of innovative technologies. The paper also provides theoretical and practical recommendations for optimizing independent learning methodologies in the context of educational system development.

2181-3663/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss1-pp109-114>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Mustaqil ta'lim orqali talabalarning til kompetensiyalarini rivojlantirishning ilmiy-metodik asoslari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

mustaqil ta'lim, til
kompetensiyasi,
ta'lim sifati,
pedagogik shart-sharoitlar,
innovatsion texnologiyalar,
o'z-o'zini rivojlantirish,
metodik asoslar,
oliy ta'lim.

Maqolada mustaqil ta'lim orqali talabalar til kompetensiyalarini rivojlantirishning ilmiy-metodik asoslari tahlil qilinadi. Mustaqil ta'lim zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, talabalarning o'z bilimlarini mustaqil ravishda rivojlantirishga imkon yaratadi. Shuningdek, maqolada mustaqil ta'limning samaradorligini oshirish yo'llari, pedagogik shart-sharoitlar va innovatsion texnologiyalardan foydalanish masalalari ko'rib chiqiladi. Ta'lim tizimining rivojlanishi doirasida mustaqil ta'lim metodikalarini takomillashtirish bo'yicha nazariy va amaliy tavsiyalar beriladi.

¹ Senior Teacher, Department of "Theoretical Aspects of the English Language N1", Uzbek State University of World Languages. E-mail: xayotxonurinboyeva@gmail.com

Научно-методические основы развития языковых компетенций студентов через самостоятельное обучение

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

самостоятельное обучение, языковая компетенция, качество образования, педагогические условия, инновационные технологии, саморазвитие, методологические основы, высшее образование.

В статье рассматриваются научно-методические основы развития языковых компетенций студентов через самостоятельное обучение. Самостоятельное обучение является неотъемлемой частью современного образовательного процесса, позволяя студентам развивать свои знания автономно. В статье обсуждаются пути повышения эффективности самостоятельного обучения, педагогические условия и использование инновационных технологий. Также представлены теоретические и практические рекомендации по совершенствованию методик самостоятельного обучения в контексте развития системы образования.

KIRISH

Mustaqil ta'lim – zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismi bo'lib, talabalar bilimini mustahkamlash va ularning til kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mustaqil ta'lim jarayonida talabalar o'z mustaqil izlanishlari, ilmiy tahlil qilish qobiliyatlari va mustaqil fikrlash kompetensiyalarini rivojlantiradilar. Bugungi kunda global ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar va zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida mustaqil ta'lim samaradorligini oshirish muhim vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Ta'lim tizimida an'anaviy dars shakllarining yetarli emasligi, ta'lim jarayonining interaktiv bo'lishi zarurati mustaqil ta'limning ahamiyatini oshirmoqda. Mustaqil ta'lim faqatgina dars jarayonidan tashqarida o'qish va topshiriqlarni bajarish bilan cheklanmay, balki talabalar o'z-o'zini rivojlantirish, analitik tafakkur qilish, innovatsion yondashuvlarni o'rganish va o'z kompetensiyalarini oshirish imkoniyatiga ega bo'lishlari bilan ajralib turadi.

Mustaqil ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlash uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interaktiv yondashuvlar va raqamli vositalardan foydalanish muhimdir. Mustaqil ta'lim nafaqat o'quv dasturlariga mos keladigan bilimlarni egallashni, balki amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi. Shu sababli, talabalarni mustaqil o'rganish jarayoniga tayyorlash, ularga mos metod va texnologiyalarni taqdim etish pedagoglar oldida turgan muhim vazifalardan biridir.

Ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda ta'limning zamonaviy uslublari, shakl va vositalari, o'yin texnologiyalari, muammoli ta'lim, xususan, mustaqil ta'limning noan'anaviy usullari muhim o'rin tutadi. Bu esa oliy ta'lim muassasalarida talabalarining mustaqil ta'lim mazmunini rivojlantirish, uni tashkil etish va amalga oshirish usullarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-pedagogik tadqiqotlar olib borishni taqozo etadi.

Mamlakatimizda ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy hayotda tub o'zgarishlar sodir bo'lmoqda. Ayniqsa, ta'lim sohasidagi islohotlarda "Ta'lim to'g'risida"gi qonunning yangi tahrirda qabul qilinishi muhim o'rin tutadi. Har bir mamlakatning rivojlanishi yoki aksincha, inqirozga yuz tutishi mamlakatdagi ta'lim tizimining qay darajada takomillashganiga bog'liq.

Talabalar mustaqil ishlarini tashkil qilish maqsad va vazifalari:

Talabalar mustaqil ishining asosiy maqsadi – talabada o'quv ishlarini mustaqil bajarishda kerak bo'ladigan bilim, ko'nikma va malakalarning tashkil topishi va rivojlanishi.

Talabalar mustaqil ishining vazifalari:					
Mustaqil ishlarni bajarish uchun yangi ma'lumot qidirishga kerakli chora-tadbirlarni aniqlash	Informatsion manbalardan mustaqil ishlarni bajarish jarayonida foydalanish	Me'yoriy hujjatlar, ilmiy-metodik materiallar, o'quv adabiyotlar bilan ishlash	Elektron o'quv adabiyotlar va ma'lumotlar bazasi bilan ishlash	Ish rejalarini ekspertizaga tayyorlash, ekspert xulosasiga ko'ra ularni qayta ishlash, ishning tizimli va ijodiy bajarilishi uchun sharoit yaratish	Ishlab chiqilgan yechimni, g'oya yoki loyihani izohlash va himoya qilish

Ta'lim jarayonida talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishning mazmuni, shakllari va usullarini, pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash, uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish va ularni amaliyotga tatbiq etish.

– talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishning mazmuni, holati va tarkibiy qismlarini nazariy tahlil qilish;

– o'quv fanlarini o'qitishda talabalarning mustaqil ishlashining konseptual muammolari va mustaqil bilim olish imkoniyatlarini o'rganish;

– talabalar mustaqil ishlarining nazariy tipologiyasini aniqlash;

– talabalarning mustaqil ishini tashkil etishning shakl va usullarini ishlab chiqish, pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash;

– talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish bilan bog'liq vazifalarni ishlab chiqish;

– talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish metodikasi asosida amaliy va uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish, ularni amaliyotga tatbiq etish.

Shuningdek, unda ta'lim oluvchilarning mustaqil ta'lim olishlari, mustaqil ishlash, malakalarini uzluksiz oshirish orqali mutaxassislarning zaruriy kompetensiyalarga ega bo'lishi, ijodiy yaratuvchanlik, tadqiqotchilik, mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga erishishlari mumkinligi ta'kidlangan.

Ta'lim tizimidagi o'zgarishlar ta'lim mazmuni bilan chambarchas bog'liq. Yangilanishlar talabalar o'qishini tashkil etishning yangi shakli va usullari haqida ham bosh qotirishni talab etadi. Shu ma'noda talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish muhim shaklgina emas, balki ta'lim jarayonining asosini tashkil etuvchi muhim qism bo'lishini taqozo etadi.

Bularning barchasi ta'lim berish (olish)ning zamonaviy metodlarini egallashni, talabalarning ijodiy qobiliyatlarini o'stirishni har bir talabaning imkoniyat va salohiyatini e'tiborga olgan holda, guruh o'qishlaridan individual o'qishga o'tishni ko'zda tutadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mustaqil ta'lim talabalar til kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omil bo'lib, bu sohada ko'plab ilmiy va amaliy tadqiqotlar olib borilgan. Zamonaviy ta'lim jarayonida mustaqil ta'limning o'рни va uning samaradorligini oshirish bo'yicha turli ilmiy yondashuvlar ishlab chiqilgan. Quyida ushbu mavzudagi muhim ilmiy manbalar va ularning mazmuniy jihatlari tahlil qilinadi.

Mustaqil ta'limning pedagogik negizlari klassik va zamonaviy ta'lim nazariyalari bilan bog'liq. L.S. Vigotskiy tomonidan ilgari surilgan "Proksimal rivojlanish zonasi (ZPD)" nazariyasi o'quvchilarning mustaqil o'rganish imkoniyatlarini oshirishda muhim rol o'ynaydi [1]. Ushbu nazariyaga ko'ra, talabalar o'zlari mustaqil bajara olmaydigan vazifalarni pedagog yoki tengdoshlari yordamida o'rganish orqali rivojlanadilar.

J. Dyui tomonidan ilgari surilgan "Tajriba asosida o'rganish" nazariyasi esa mustaqil ta'lim jarayonida amaliyot va tajriba asosida bilim egallashni ta'kidlaydi [2]. Ushbu nazariya talabalarning mustaqil ta'lim orqali real hayot bilan bog'liq bilimlarni o'zlashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

J. Bruner mustaqil ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilimlarini mustaqil ravishda shakllantirishining muhimligini qayd etadi [3]. Bu nazariya talabalarning ilmiy izlanish olib borib, yangi bilimlarni mustaqil ravishda yaratishlarini rag'batlantiradi.

So'nggi yillarda mustaqil ta'lim metodikalarining rivojlanishiga oid ilmiy tadqiqotlar ham ko'paygan. P. Mishra va M.J. Koehler tomonidan ishlab chiqilgan TPACK (Technological Pedagogical Content Knowledge) modeli ta'limda raqamli texnologiyalarni samarali qo'llash va mustaqil ta'lim imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan [4].

C. Bonvell va J. Eyson tomonidan ilgari surilgan "Faol ta'lim" yondashuvi esa mustaqil o'rganishni interaktiv va muammoli ta'lim orqali amalga oshirishni ta'kidlaydi [5]. Ushbu modelga ko'ra, talabalarning mustaqil ta'limi jamoaviy muhokamalar, loyiha ishlari va muammoli topshiriqlar orqali rivojlantirilishi lozim.

D.R. Garrison va H. Kanuka tomonidan ishlab chiqilgan "Blended Learning" modeli esa an'anaviy ta'lim va mustaqil o'rganishning uyg'unlashgan shakli sifatida talabalarning bilim olish jarayonini optimallashtirishni nazarda tutadi [6]. Mustaqil ta'lim va onlayn ta'limni uyg'unlashtirish orqali talabalar o'z bilimlarini mustahkamlashlari va o'quv jarayonida ko'proq ishtirok etishlari mumkin. Mustaqil ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan tadqiqotlarda ta'lim dasturlari, metodik ta'minot va texnologik yondashuvlarning o'zni keng muhokama qilinadi.

C. Dedek tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda raqamli texnologiyalarning mustaqil ta'limga ta'siri o'rganilgan [7]. Uning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt va moslashuvchan o'qitish platformalari yordamida talabalar mustaqil ravishda bilimlarini boyitishlari va shaxsiy ta'lim yo'nalishlarini yaratishlari mumkin.

C. Redeker va O. Yoxannessen tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda elektron baholash tizimlari va mustaqil ta'lim o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilingan [8]. Ularning natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy baholash tizimlari orqali talabalar mustaqil o'rganish jarayonida o'z bilimlarini tahlil qilish va o'z-o'zini baholash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Mustaqil ta'limni samarali tashkil etish uchun pedagoglar va ta'lim muassasalari turli qiyinchiliklarga duch keladilar. D. Lorillard tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda o'qituvchilarning tayyorgarligi va mustaqil ta'lim jarayonini tashkil qilishdagi muammolar tahlil qilingan [9]. Uning tadqiqotlariga ko'ra, mustaqil ta'lim samaradorligini oshirish uchun o'qituvchilar o'z metodik ko'nikmalarini doimiy ravishda rivojlantirishlari lozim.

R.E. Bennett esa mustaqil ta'lim va baholash tizimlarining integratsiyasi muammolarini o'rganib, baholash jarayonlarining shaffof va obyektiv bo'lishi lozimligini qayd etadi [10].

Talabalarning mustaqil ta'limiga metodik jihatdan rahbarlik qilishda uni rivojlantirish yo'llarini o'rganib chiqish davr talabidir. Eng barqaror rag'batlantirish usuli bu kasbiy mehnat hamda ishga ijodiy yondashuv faoliyatidir. Yoshlarni turli-tuman amaliy, ijtimoiy, tashkiliy, ijodiy faoliyatga jalb etish ham mustaqil ta'lim samaradorligini oshirish omilidir.

Talabalarda umumlashgan usullarning keng shakllanishi, birinchidan, dars jarayonida sarflanadigan vaqtni tejashdi, ikkinchidan, bilimlarni yuqori darajaga ko'tarilishiga olib keladi, berilgan topshiriqlarni tezroq bajarishga, ya'ni aqliy mehnatning samaradorligini oshirishga olib keladi.

Aqliy mehnatning unumli bo'lishining bosh omili, ish joyining qulay bo'lishini ta'minlovchi shartlardir. Talabalar o'zlarining kitoblarini, yozuv qog'oziarini, chizma va yozuv qurollarini har doim toza va ehtiyot qilib saqlashi zarur. Ish joyining chap tomonidan yetarli darajada yorug'lik tushib turishi kerak. Kitobni o'qishni boshlashdan avval, quyidagi ishlarni amalga oshirish zarur: kitobning qisqacha tavsifnomasi bilan tanishish, mualliflarning familiyasi, ismi-sharifini, kitob nomini, chop etilgan bosmaxonasini, nashr qilingan shahri va yilini, nechanchi marta nashr qilinganini bilib olishi, maqsadga muvofiqdir. Ushbu ma'lumotlarning ahamiyati katta bo'lib, ular kitob to'g'risida umumiy tushuncha beradi; qanday kitob, yangimi yoki eskimi, u o'qilayotganini bildiradi; u kimlarga mo'ljallab yozilganini bilishga imkon beradi. Shundan so'ng, kitobning birinchi varaqlaridan, uning rejasi va tarkibi bilan tanishib chiqish mumkin. Kitobning kirish qismi bilan tanishish, uning mazmuni to'g'risida va uning boblari, bo'limlari, paragraflari, mavzularga bo'lingan materiallarni qanday tizimga solinganligi to'g'risida tasavvur hosil qilishga imkon beradi. Talabaga ushbu axborotlarni bilib olish, kitob to'g'risida to'la tasavvurga ega bo'lishga va uni o'qib o'rganishga qulavlik tug'diradi. Kitob bilan oldindan tanishib chiqish, ya'ni rasm, diagramma va jadvatlarga nazar tashlash foydali hisoblanadi.

Adabiyotlar materiallari matni bilan ishlashga ijodiy yondoshish samarali bo'lishi uchun, uni mexanik tarzda o'qib chiqish, maqsadga muvofiq emas. Matnni juda diqqat bilan o'qib chiqish. Talaba o'z so'zi bilan materialni tizimli, ishonchli qilib aytib va tushuntirib borishga intilishi, yaxshi natija beradi.

XULOSA

Mustaqil ta'lim talabalar til kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Mustaqil ta'limning nazariy asoslari konstruktivizm, kognitiv rivojlanish nazariyalari va tajriba asosida o'rganish tamoyillariga asoslanadi. Ushbu ta'lim shakli o'quvchilarga o'z bilimlarini mustaqil ravishda egallash va real hayotda qo'llash imkonini beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy texnologiyalar mustaqil ta'limni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Moslashuvchan ta'lim platformalari, sun'iy intellektga asoslangan baholash tizimlari va gamifikatsiya yondashuvlari talabalarning mustaqil ta'lim jarayonidagi faolligini oshiradi. Shu bilan birga, mustaqil ta'lim samaradorligini oshirish uchun pedagoglar tayyorgarligini kuchaytirish, baholash tizimlarini takomillashtirish va mustaqil ish usullarini diversifikatsiya qilish zarur.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mustaqil ta'lim samarali bo'lishi uchun quyidagi jihatlarga e'tibor qaratish lozim:

- Talabalarning mustaqil fikrlash, tadqiqot olib borish va tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish;
- Raqamli texnologiyalar yordamida mustaqil ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish;
- Pedagoglarning mustaqil ta'lim metodlarini joriy etish va ulardan samarali foydalanish bo'yicha malakasini oshirish;
- Baholash tizimlarini takomillashtirish orqali talabalar bilim darajasini adolatli va shaffof aniqlash.

Mustaqil ta'limga oid tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalarning o'zlashtirish darajasini oshirish va ta'lim samaradorligini ta'minlash uchun zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish zarur. Mustaqil ta'limni muvaffaqiyatli joriy etish orqali nafaqat o'quv jarayoni, balki kelajak mutaxassislarining kasbiy tayyorgarligi ham yaxshilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 1999.
2. Дьюи Дж. Опыт и образование. – Нью-Йорк: Макмиллан, 1938.
3. Брунер Дж. Психология познания. – М.: Прогресс, 1977.
4. Mishra P., Koehler M.J. Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge // Teachers College Record. – 2006. – № 108(6). – P. 1017-1054.
5. Бонвелл К., Эйсон Д. Активное обучение: создание атмосферы интереса в аудитории. – Вашингтон: Университет Джорджа Вашингтона, 1991.
6. Гэррисон Д., Канука Х. Смешанное обучение: раскрытие его трансформационного потенциала в высшем образовании // Internet and Higher Education. – 2004. – № 7(2). – С. 95-105.
7. Dede C. Emerging technologies in education. Harvard University Press, 2011.
8. Redecker C., Johannessen Ø. Changing assessment – Towards a new assessment paradigm using ICT // European Journal of Education. – 2013. – № 48(1). – P. 79-96.
9. Лориллард Д. Преподавание как научный процесс: построение педагогических моделей для обучения и технологий. – Лондон: Routledge, 2012.
10. Bennett R.E. Formative assessment: A critical review // Assessment in Education. – 2011. – № 18(1). – P. 5-25.